

→ raam

grafiekmagazine

16#3

*Maand van de
Grafiek*

*Gefascineerd over de
grafische kunst*

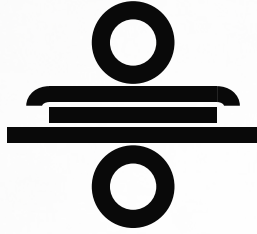

vog

Lego Lima, *Verbonden 1*, lino, oplage 110, 10 x 15 cm

POLYMETAAL

GRAFISCHE APPARATUUR
EN MATERIELEN

Wat doet Polymetaal

Polymetaal is gespecialiseerd in het leveren van grafische apparatuur en levert sinds een jaar of tien ook de meeste materialen voor etsers, lithografen en hoogdrukpersen, zoals inkten, papier, platen, gereedschappen, enz.

Fabricage van de grafische apparatuur (etspersen, lithopersen, hoogdrukpersen, stuifkisten, verwarmingstafels, zuursystemen, enz.) vindt in onze eigen fabriek plaats.

Hoe werkt Polymetaal

Polymetaal heeft geen fysieke winkel maar levert apparatuur en materialen wereldwijd via onze meertalige website aan kunstenaars, particulieren, instellingen en aan winkels in kunstenaarsmaterialen.

De verkoop geschiedt in hoofdzaak via onze website en e-mail maar uiteraard is telefonische verkoop ook mogelijk. Klanten zijn op afspraak welkom.

De fabriek waar de apparatuur gemaakt wordt staat in Leiden en in Oude Wetering (tussen Leiden en Amsterdam aan de A4) staat het materialenmagazijn.

Polymetaal en het milieu

Bij Polymetaal ligt de nadruk op mens- en milieuvriendelijke technieken met inkten op waterbasis, milieu-vriendelijke schoonmaakmiddelen en oplosmiddelen, voorlichting over 'non-toxic' technieken, fotopolymeerfilms, enz.

Extra service van Polymetaal

We streven er naar om zoveel mogelijk gebruikersinformatie betreffende de producten in verschillende talen op de website te vermelden.

Wat doet Polymetaal nog meer voor kunstenaars

Polymetaal heeft een eigen grafisch atelier in Leiden. Momenteel geeft Petra Tolboom er cursussen, vooral over 'non-toxic' grafische technieken.

Polymetaal Grafische apparatuur en materialen

Evertsenstraat 69 C | 2315 SK Leiden

T +3171 5222 681 | F +3171 5214 244

I www.polymetaal.nl | E info@polymetaal.nl

Van de redactie

Dit najaarsnummer staat geheel in het teken van de Maand van de Grafiek. Wij bezochten twee galeries; wij keken veel om ons heen naar al het moois wat ons te wachten staat. Een preview van een ledentoonstelling. Waarom de TU Eindhoven grafiek verzamelt. We vragen ons veel af. Wij verbazen ons. Wij laten ons verrassen. Niet in de laatste plaats door de RAAM-pretten van Lego Lima. Veel denk-, kijk- en leesplezier!

Aad Hekker

Thema 2016#4: Hoge kunst van Boeddha

In het voormalige Koninkrijk Lo Mantang, staatkundig Nepal, wapperen overal op 4000 meter hoog vlaggetjes zoals wij schepen pavosereren met seinvlaggen. Die kleurige vlaggetjes zijn met houtblokken bedrukt. Kunst? Religieuze kunst? Versiering? En we blijven in Azië want een tweede Azië-correspondent was in Guanlan, China, in het grootste grafiek museum ter wereld in China, 18.600 vierkante meter, gewijd aan alleen hedendaagse grafische kunst. Waanzinnig.

[advertentie]

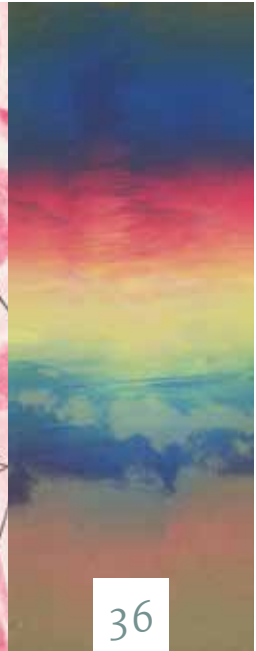
Eijgen Stijl is gespecialiseerd in boekontwerp
en verzorgt verder o.a. magazines, logo's en huisstijlen.

eijgenstijl.nl info@eijgenstijl.nl

EIJGEN STIJL
grafisch ontwerp

Inhoudsopgave

2	De RAAM-prent Lego Lima
4	Van de redactie
5	Inhoudsopgave
6	Lego Lima door Cisca Poldervaart
8	De Maand van de Grafiek door Aad Hekker
I0	Een dubbelinterview door Aad Hekker
I2	De werkgroep Maand van de Grafiek door Aad Hekker
I6	Maand van de Grafiek op de TU/e door Leonie van Santvoort
I8	Blauwdruk door Maria Kapteijns
25	Aan de andere kant door Aad Hekker
29	'Nederland heeft een echte grafiektraditie' door Corina de Feijter
33	Nut van de grafiek door Aad Hekker
36	Nieuwe Aanwas door Lia Stouten
39	Spatel
40	Colofon

Lego Lima

door Cisca Poldervaart Het is bijzonder dat het eerste kunstboek van Lego Lima de Bijbel was. En wat een wonder dat die vol stond met etsen van Rembrandt: met zijn Bijbelse taferelen zoals bijvoorbeeld Abrahams zoenoffer. Als klein meisje zag haar kunstooog de schoonheid van deze afbeeldingen al en grafiek werd een grote liefde.

Als jonge kunstenaar besloot ze al gauw om alleen maar vrouwen af te beelden. Zelf vrouw en moeder van een dochter was ze onder de indruk van de kracht van de vrouwen die ze om zich heen zag en de uitbundige kleurenpracht die ze in haar geboorteland droegen. Nu, in de Bijlmer wordt ze ook dagelijks geïnspireerd door de uitbundige en vrolijke gewaden en schitterende kapsels van de vrouwen die daar wonen en veel aandacht aan hun uiterlijk besteden.

Zo heeft Lego een serie linosneden van Rainhas (Koninginnen) gemaakt. Voor haar zijn Nina Simone, de vrouw van Toulouse Lautrec, prinses Beatrix en haar eigen moeder de koninginnen.

Lego Lima, *Verbonden 2*, lino, oplage 110, 10 x 15 cm

Lego Lima, *Zonder titel*, lino, oplage 110, 10 x 15 cm

Deze serie bestaat uit kleurrijke portretten van vrouwen met grote kunstige kapsels als schitterende bloemen – de één nog prominenter dan de andere. De lijnen in haar werk lijken te dansen. Er zit een mooie eenvoud in de vormen en je ziet zoveel verschillende emoties op de gezichten.

Het toppunt van kracht en uitbundige aanwezigheid vind ik de lino 'Ciranda'. Geen wonder dat Lego voor dit werk genomineerd werd voor de Pulchri Grafiekprijs 2012. Met het grote rode vlak, het lijnenspel van de diepe zwarten en het haar van 'Ciranda' als een grafische waterval vind ik het een indrukwekkend, imponerend en ontroerend werk. Hier staat een vrouw waar je niet omheen wil. Voor Lego is grafiek belangrijk omdat we dankzij

deze techniek 'kunst beter kunnen delen' zoals ze dat zelf noemt. Grafiek maakt kunst bereikbaar voor meer mensen.

Zij werkt het liefst op hout (MDF). Om de verschillende kleurvlakken mooi in één kleur te krijgen zonder dat de kleuren door elkaar gaan lopen zaagt ze van elk kleuronderdeel een puzzelstuk en inkt die apart in. Op de pers schuift ze al die delen weer heel precies tegen elkaar aan zodat de prent er in één keer en als één geheel onder vandaan rolt.

Voor RAAM 16#3 maakte ze 3 prentjes waarvan één in zwart-wit en de andere twee in kleur. Anders dan je zou denken maakte ze juist in Brazilië prenten in zwart-wit en is ze pas met kleur gaan werken in Nederland. Hier zat ze behalve tussen de kleurenpracht van de vrouwen in de Bijlmer ook dichterbij de natuur. Zij zag vogels en veel bloemen en haar werk werd één en al kleur. Op dit moment bestudeert ze Nederlandse klederdrachten uit b.v. Marken en Volendam omdat ook daar de vrouwen er pront en kleurrijk uitzien. Spannend wie welk prentje in zijn of haar RAAM zal vinden...

Lego Lima – 1969

Geboren en kunstopleiding in Brazilië

Woont en werkt in Amsterdam

Lego heeft in indrukwekkende CV met exposities in binnen- en buitenland, prijzen en nominaties

De Maand van de Grafiek

door Aad Hekker De Maand van de Grafiek. Afgekort de MvdG. Die afkorting scheidt meteen al verwarring. Er zijn deze oktobermaand twee MvdG's! Het is ook de Maand van de Geschiedenis. Hoewel ik mij afvraag of die twee elkaar echt in de weg zitten: is dat handig? Doel zal toch moeten zijn je eigen evenement uniek te laten zijn, in tijd en in naam. Maar ja, toegegeven, het barst van de dagen en maanden van. Het blijft vechten om aandacht van de media en we hebben maar 12 maanden en 365 dagen per jaar.

Maar dan: is de Maand van de Grafiek niet net zo iets als het Jaar van het Gehandicapte kind? Wereld Vrouwendag? Wereld Homodag? Dierendag? In het kader van de emancipatie van historisch achtergestelde groepen mensen krijgen die achtergestelden ieder een eigen dag. Doel is natuurlijk dat we vervolgens collectief tot het besef komen dat er geen grond was voor die achterstelling; dat gehandicapte kinderen, vrouwen, homo's en dieren dezelfde status bezitten als de gemiddelde blanke man.

De Verenigde Naties hebben 20 juni uitgeroepen tot Internationale Dag van de Vluchteling. Maar deze vergelijking vind ik zo wrang – er zijn sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer zoveel mensen van huis en haard verdreven – dat ik hier elke vergelijking met de Maand van de Grafiek ongepast vind. Maar is er eigenlijk een Maand van de Schilderkunst? Van de Toonkunst? Wij hebben wel de Boekenweek! De Week van de Wetenschap! Dat stelt mij gerust. Ik heb bij de Boekenweek, noch bij de Week van de Wetenschap het gevoel dat die er zijn omdat zij in de verdomhoek zitten. Die worden georganiseerd uit enthousiasme. Net zo als de Maand van de Grafiek. Wij zijn niet zielig of achtergesteld, maar wij slaan de handen graag ineen om iedereen die het zien wil, te tonen waarom wij van het grafiekplatform-VOG – producenten, uitgevers, werkplaatsen, musea & verzamelaars – zo gefascineerd zijn door de grafische kunst.

Natuurlijk is voor onszelf elke maand 'de Maand van de Grafiek', maar wij doen het niet voor ons zelf. (Of toch ook wel? Wij sterven uit als niemand van ons weet). Wij tonen graag grafiek – georganiseerd en gecoördineerd – over het hele land verspreid. We delen met liefde onze fascinaties. Er zijn zoveel locaties dat zelf de meeste vervente grafiekiefhebber niet in staat zal zijn ze allemaal te bezoeken. Het is teveel hier op te noemen.

Kijk op www.maandvandegrafiek.nl. Daar kan je alles op zien. Ook dat er in deze MvdG een nieuwe grafische werkplaats wordt geopend! Leve de grafische kunst!

l'encadreur

....MEER DAN 100 JAAR ERVARING....

AL SINDS 1910 GESPECIALISEERD VOOR HET INLIJSTEN/ENCADREREN
VAN GRAFIEK EN WERKEN OP PAPIER

EERST IN LEEUWARDEN, DAARNA SINDS 1990 IN AMSTERDAM

L'ENCADREUR / VAN HULSEN

....NOG STEEDS EEN BEGRIP....

l'encadreur bv
eduard van hulsen
kerkstraat 88, 1017 gn amsterdam

tel. +31(0)20 6207592
atelier@encadreur.nl
www.encadreur.nl

iban. NL82ABNA0421780304
inschr. kvk 34149908
btw no. NL8094.15.318B02

Een dubbelinterview

door Aad Hekker

Wij zitten met zijn drieën in een centraal gelegen horeca-etablisement bij een NS-station. Het is er ruim en groot. We zitten een beetje afgelegen. Niemand heeft last van ons en wij hebben geen last van de andere gasten. We bestellen een bitterlemon en twee ice tea: het zomert volop in Amsterdam. Een van de mannen is een wat oudere man. Hij zou cellist kunnen zijn. De ander is een vitaal exemplaar van een halve generatie jonger. Ik kan mij voorstellen dat als ik in een goed restaurant binnenkom, hij mij verwelkomd zou kunnen hebben. Kloppen deze verzinsels?

Tijden veranderen. De directeur van Artis was ooit, volgens de traditie, gepromoveerd zoöloog. Bestuurders van een hockeyclub, speelden er ooit in het eerste. De voorzitter van de stichting die het zangkoor bestuurt, was zelf een niet onverdienstelijke bas. En bestuursleden van ons grafiekplatform-VOG of van zijn voorganger de V.O.G. waren of zelf grafisch kunstenaar dan wel verzamelaar. In elk geval: eerst de passie die tot grondige kennis en ervaring had geleid, dan het bestuur.

Maar tijden veranderen. Wij, leden van het grafiekplatform-VOG, vinden uit eigen geledingen nauwelijks bestuursleden meer. Over hoe dat komt, kunnen interessante sociologische onderzoeken worden opgezet, maar zonder wetenschappelijke research kun je voor de kunsten wel snel een oorzaak aanwijzen. Van alle sectoren hebben de kunsten het meest onder de laatste crisis geleden; de kunsten hebben – in alle disciplines – het meest ingeleverd. Naast kunstenaarschap wringen kunstenaars zich in bochten om inkomsten te verwerven; geen tijd meer voor bestuursfuncties. En: staffuncties kun je – betaald – uitbesteden, maar bestuursfuncties niet.

Waar komen onze nieuwe bestuursleden dan vandaan? Robertjan Reininga (1963), onze nieuwe voorzitter is vier dagen in de week manager bij de ING op de afdeling waar het betalingsverkeer van grote klanten wordt geregeld. Hij ging een dag per week minder werken, schreef zich in bij de Vrijwilligers Centrale Amsterdam en hij maakte er een profiel aan. Dat zijn eerste profiel niet matchte met wat hij wilde, bleek uit het aanbod om met een vierentachtig jarige te gaan breien. Zijn tweede profiel voerde hem naar het grafiekplatform-VOG. Had het ook de Harley Davidsonclub geweest kunnen zijn? Zonder aarzeling: 'Ja', ik wilde alles doen behalve geldzaken, want dat doe ik al de rest van de tijd. Maar in weerwil van dit snelle – bijna nonchalante – antwoord, blijkt later dat zijn keus voor de kunst alles behalve onlogisch was: zijn huis hangt er vol mee.

Jilles van Harselaar (1950), onze nieuwe penningmeester, is geen cellist. Hij is nu met pensioen, maar daarvoor was hij verantwoordelijk voor de organisatie van de informatiebeveiliging bij de gemeente Den Haag. Ook Jilles van Harselaar kan niet stilzitten, wilde zich graag – naast zijn werk voor gewin – maatschappelijk nuttig maken. Aanvankelijk als penningmeester, later als lid

van de Raad van Toezicht van de Stichting Sirius, een stichting die in Amsterdam Zuidoost veertien basisscholen bestuurt. Toen daar zijn maximale termijn erop zat, volgde een korte periode van bezinning. Jilles volgt al jaren cursussen op het gebied van kunstgeschiedenis. Voor nieuwe functies als vrijwilliger zocht hij het dan ook in de richting van kunst en cultuur. Ook hij schreef zich in bij de VCA en ging vervolgens kijken welke functies als penningmeester beschikbaar waren. Hij heeft ervoor gekozen eerst met een tweetal functies te beginnen, waaronder het penningmeesterschap bij het grafiekplatform-VOG.

Op mijn vraag wat zij hadden verwacht van het grafiekplatform-VOG antwoordden beiden dat zij blanco zijn ingestapt. En hoewel beide nieuwe bestuursleden niet op elkaar lijken, hebben zij een gemeenschappelijke insteek gemeen: met professionele distantie eerst eens rustig rondkijken.

Dat rondkijken leidde tot vragen: wat bindt de leden eigenlijk? Wij zijn geen beroepsvereniging, maar als je naar het beroep kijkt van meer dan 90% van de leden, zijn wij dat bijna automatisch. Echter daar is geen beleid op gemaakt. Waarom zijn die grafisch kunstenaars eigenlijk lid? Wat willen die? Waarom zijn die anderen – verzamelaars, musea, galerieën en werkplaatsen – lid. En wat willen die? Hoe kan je beleid uitstippelen als je niet weet wat ze willen? En: waarom kennen cultuurliefhebbers wel De Kring van Beeldhouwers? Waarom kennen die ons grafiekplatform niet? Publicitair valt er veel te professionaliseren. Zouden wij niet een publiciteitsmedewerker moeten aantrekken? Ondanks de evenementen die wij organiseren – het Werkmanproject, de Maand van de Grafiek – lukt ons het niet de aandacht in de media te krijgen die die evenementen verdienen. Wij hoppen blijkbaar teveel van evenement naar evenement.

We doen blijkbaar teveel ad hoc. Er ontbreekt een lange termijnvisie. Waar willen wij zijn in 2020? Deze nieuwe bestuursleden Robertjan Reininga en Jilles van Harselaar stellen vragen waar wij zelf het antwoord op moeten geven.

Jilles van Harselaar

Robertjan Reininga

De werkgroep Maand van de Grafiek

door Aad Hekker De zolder van Kapitaal was – ondanks de kou op maandagochtend – de locatie waar de plannen voor 2016 vorm gekregen hebben

Béa Verheul, Lia Stouten, Elsbeth Cochius, Oscar Schrover en Peter Kalkowsky organiseerden succesvol de eerste Maand van de Grafiek in 2013. Reden genoeg om er een vervolg aan te geven. Cisca Poldervaart, Frans Baake, Jadranka Njegovan, Ingrid Blans, Jacquélien Beenen en Maria Kapteijns vormen de nieuwkomers in de werkgroep voor de tweede Maand van de Grafiek. Peter Kalkowsky is de enige blijver. Jacquélien heeft halverwege af moeten haken en in haar plaats zijn Véronique Driedonks en Leonie van Santvoort aangeschoven. Bijna vanaf het begin is Joyce Gabeler erbij betrokken geweest en haar taak is allengs gegroeid tot een volwaardig coördinator, organisator, fondsenwerver, administrateur, kortom een duizendpoot waar we allemaal op leunen. We stellen ons graag aan u voor, om wat achtergrond te verschaffen bij de namen onder de miltjes, onze stemmen aan de telefoon.

Peter Kalkowsky beoefent verschillende hoogdruktechnieken maar legt zich de laatste jaren vooral toe op een door hem zelf ontwikkelde techniek, de draaddruk. Wie goed kijkt, ziet dat de schijnbaar willekeurige lijnen met uiterste zorg op het papier zijn gezet. Het resultaat zijn prachtige werken met een zuivere abstractie. Het lijnenspel blijft fascinerend en vanaf elke positie biedt de prent de kijker weer iets verrassends en moois. Draaddrukken ontstaan door draden te spannen in een raam, deze in te inkten en ze vervolgens als hoogdruk op papier af te drukken. Dit levert een patroon van lijnen op. Variaties zijn mogelijk door het gebruik van verschillende soorten draden (van wol tot glasvezel), door de meer of mindere fijnmazigheid van het patroon, door de richting van de gespannen draden, door het afdekken van delen van het raam en door het variëren van de inktopdracht.

Jadranka Njegovan. Hoewel ze door de rijkdom en complexiteit van de natuur gefascineerd is, is dit niet direct in haar werk te herkennen. Ze kiest voor de essentie van het beeld: lijn, toon, herhaling, ritme en structuur. Vrijwel volledig in zwart en wit creëert ze illusies van ruimtelijkheid. Ze gebruikt fragmenten en haalt details uit hun context en speelt een spel met vergroting, herhaling en ritme om zo een andere dimensie en betekenis te geven. 'Isolatie, vergroting en herhaling zijn eigenschappen van monocultuur. Door de mens is monocultuur de dominante vorm geworden in het landschap om ons heen; een soort abstractie, het concept van de vervreemding van de natuur. Monocultuur bestaat ook zonder invloed van mens: planten die een gebied overwoekeren, of dieren van dezelfde soort die in grote groepen leven. Elke monocultuur heeft een eigen patroon en structuur. Het moment dat dit patroon verstoord wordt is juist datgene wat in mijn recente werk steeds vaker aanwezig is: een proces van desintegratie, of samengestelde vormen die uit elkaar vallen...'

Frans Baake volgde van 1977 t/m 1982 de opleiding Grafische Vormgeving aan de AKI te Enschede. Daarna volgde een jaar Rijksakademie te Amsterdam, afdeling Vrije Grafiek. Naast grafiek in edities maakt hij kunstenaarsboeken. De boeken, waarin eilanden als een rode draad door het werk heen lopen. Hij drukt en bindt ze zelf in kleine oplages en toont ze op beurzen en exposities. Zo werden de Faeröer, Aleoeten, Falklands en Groenland reeds bezocht. Zelf zegt hij er het volgende over: 'Het liefst bezoek ik boomloze, wonderige en mistige eilanden. De moeite die het kost om er op te komen en vervolgens er weer vanaf. Die grenzeloze nieuwsgierigheid: hoe ziet het eruit? De boeken die ik er over maak zeggen vaak meer over mezelf dan over de eilanden. Tristan da Cunha, het meest afgelegen bewoonde eiland, staat hoog op mijn lijstje. Volgend jaar april hoop ik er voet aan land te kunnen zetten (Met grote dank aan het Mondriaan Fonds dat me onlangs een Werkbijdrage verschaftte). Het weer kan er onvoorspelbaar zijn, dus een landing is niet gegarandeerd. Dat hoort er nu eenmaal bij.'

Cisca Poldervaart woont en etst in Utrecht. Dat etsen doet ze al zo'n 24 jaar in de schitterende ruime en lichte werkplaats op de Plompetorengracht 4 in Utrecht. Eerst was dat het GAU (Grafisch Atelier Utrecht) en de laatste 4 jaren is dat Kapitaal geworden, een heerlijke gastvrije plek om te werken, aldus Cisca.

'Altijd al ben ik op zoek naar de ontroerende lijnen: in taal, in muziek, in contacten en in het etsen. En deze ragfijne lijn is heel erg dichtbij en het teerste gebaar vind ik als een haar van de ene mens langs een haar van een ander glijdt en ze dan even samen dansen. En met precies die afstand tussen die 2 haren die nodig is voor het respect voor de ander (en respect voor de andere lijn). Maar ik ben ook dol op spekvette zwarte kabels en de fluwelen zwarten van etsen.'

Jacqueline Beenen ging naar de kunstacademie St. Joost te Breda, gevolgd door bijscholingen in diverse grafische druktechnieken. Door deze manier heeft ze vooral kunnen zoeken naar de grenzen en mogelijkheden binnen dit medium. Haar meest gebruikte technieken zijn polymeerdruk, ondersteund door de computer en de handmatige carborundumdruk met tekenen als basis. Haar werk richt zich op mensen die zoeken naar een plaats in een leefomgeving. Het verkennen van hun grenzen en mogelijkheden. Door analyse van het zichtbare, laag voor laag afpellen en dan ontdaan van al het overbodige het resultaat in een vorm neerzetten, betekenisvol, robuust en krachtig, in de eenvoudige zwarten van de grafiek. 'Mijn beste beslissing ooit was mijn keuze voor de grafische technieken. Vervolgens wilde ik graag mijn kennis delen en heb aan het begin van het eerste grafische atelier RAAF in Breda meegewerkt. In het verlengde daarvan heb ik mij vaker in organisatorische functies begeven, zoals o.a. de werkgroep Maand van de Grafiek tot april 2015.'

Ingrid Blans is publicist en kunstverzamelaar. De afgelopen jaren schonk zij aan Rijksmuseum Twenthe zo'n honderd werken uit haar privécollectie. 'Het museum mag kiezen nadat mijn kleindochters van nu 13, 11 en 8 een werk hebben uitgezocht. Dat leidde de tot een probleem met het museum. Deze (toen 8 jaar) koos een druk van Jan Voerman uit 1924. Dat vond Paul Knolle, hoofd collecties, heel erg jammer. Maar het ging wel door. En Cato (toen 5) stapte resoluut af op de map van Cesar Domela Nieuwenhuis. Omdat dat er drie waren, heb ik dat ten gunste van het museum kunnen beslechten. Met de belofte aan Cato dat ze altijd opnieuw

naar de Domela's mag komen kijken in de opslag van het museum. Cato heeft toen een druk van meesterdrukker Frans de Jong gekregen.' Ingrid Blans vindt het een mooi idee dat een deel van de collectie terecht komt in het museum dat ze al sinds haar komst naar Enschede in 1968 een warm hart toedraagt. 'Er is niets mooier dan andere mensen te laten meegenieten van de schoonheid van de werken waar ik mijn leven lang al naar heb kunnen kijken.' In kunstruimte TETEM is van 20 oktober tot 20 november een deel van haar grafiekverzameling te zien.

Joyce Gabeler (Gabeler Kwaliteit | Excel | Project) was in 2013 al zijdelings betrokken bij de Maand van de Grafiek. In dat jaar organiseerde zij de tentoonstelling Grafiek XL in Museum Waterland met Joyce Ennik, Mariken Oltheten, Marli Turion en José van Tubergen. 'Grafiek op groot formaat met intense kleuren die je meenemen naar een andere dimensie tot ingetogen pasteltinten die subtiel contouren suggereren.' Vanuit haar rol als vrijwilliger/adviseur op het gebied van communicatie en PR bij Grafiekplatform-VOG sloot zij zich begin 2015 aan bij de werkgroep. Haar ambitie was (de Maand van de) Grafiek een groter podium te geven. Vanuit die gedachte zijn ook de ideeën van een infokrant en de Grafiekstafette ontstaan. Tijdens deze Maand van de Grafiek organiseert Joyce Gabeler van 18 tot 30 oktober een tentoonstelling in Amsterdam met Braziliaanse en Nederlandse grafici.

V.l.n.r.: Jadranka Njegovan, Peter Kalkowsky, Joyce Gabeler, Cisca Poldervaart, Leonie van Santvoort, Maria Kapteijns, Jacqueliën Beenen (Frans Baake & Ingrid Blans ontbreken)

Leonie van Santvoort, Véronique Driedonks en Maria Kapteijns tenslotte zijn alle drie woonachtig in Eindhoven én doen alle drie mee aan dezelfde expositie tijdens de Maand van de Grafiek met de expositie 'Inkt' in het Van Abbehuis. Tijdens de zo groeiende samenwerking zijn ze tot de ontdekking gekomen dat hun werk weliswaar behoorlijk verschilt, maar hun werkwijze opvallend grote overeenkomsten vertoont. 'De eerste aha-erlebnis hebben we als Leonie de term 'groeisels' laat vallen. Dit woord past bij ons allemaal: trage processen, waarin beelden en betekenissen geleidelijk in elkaar opgaan en hun vorm vinden. En ons werk verwijst in meer of mindere mate naar leven en levensprocessen.' De voor grafiek zo typische oplage hebben ze alle drie vervangen door het maken van losse onderdelen die ieder apart te gebruiken zijn en waaruit het beeld wordt opgebouwd. Zo ontstaat een collageachtige werkwijze met potentie tot gelaagdheid bij het afdrukken. Door de beeldfragmenten later te reproduceren kunnen deze weer gebruikt worden in een nieuwe context. 'We herkennen bij elkaar ook het plezier in het analyseren en rangschikken. We blijken daarnaast alle drie onze misdrukken en niet-voltooid grafiek te bewaren voor toekomstig gebruik. Ter inspiratie en wachtend op de juiste connotaties. We zien ons werk als metafoor voor het ongrijpbare dat we willen zeggen, hetgeen iets anders is dan het letterlijke verhaal van het beeld. Juist deze invulling maakt ons heel verschillend zodat niemand ons zal verwisselen.'

Leonie van Santvoort gaat uit van veranderingen in de natuur. Alles wat verdwijnt levert weer een vorm van leven op. Ze legt processen vast die resulteren in prenten en wandobjecten. Het zijn ingezoomde voorstellingen met ruimte voor associaties. De natuur heeft de mens niet nodig maar andersom is dit wel het geval. In Véroniques etsen wordt meer dynamiek gesuggereerd, alsof er al iets gebeurd is, een soort still uit een film, die niet eenduidig is omdat je de rest van het verhaal niet weet. Véronique beschouwt al haar werken als landschappen. In het werk van Maria tenslotte verschijnen mensen in bevroren zwermen, als onderdelen van het raderwerk 'stad' of juist op zichzelf teruggeworpen in een verbrand landschap. Letterlijk, dit laatste, want na een brand in haar atelier beschikt ze over een ruime collectie verbrande zinkplaten.

Op woensdag 18 juni 2014 is de werkgroep Maand van de Grafiek voor het eerst bij elkaar gekomen in het ACEC-gebouw in Apeldoorn. Ondertussen hebben enorm veel mensen zich ingezet om handen en voeten te geven aan de tentoonstellingen: galeriehouders, kunstenaars, curatoren bij musea, werkplaatsbeheerders, etc. Ruim twee jaar na die eerste vergadering is het resultaat te zien in heel Nederland. Als werkgroep bedanken wij graag al deze mensen, maar ook de subsidieverstrekkers en sponsors!

Maand van de Grafiek op de TU/e

Verzameld

door Leonie van Santvoort Een goed kunstwerk kan je raken en kan het blikveld verruimen. Deze gedachte ligt aan de basis van de huidige kunstcollectie van de TU/e. Sinds de jaren 60 heeft de universiteit kunst verzameld die zowel binnen als buiten een plaats heeft gekregen. Grafiek is een omvangrijk onderdeel van deze kunstcollectie. Bijna 1000 werken van hedendaagse Nederlandse grafische kunstenaars zijn vanaf het begin aangekocht. De prenten zijn beschikbaar voor medewerkers via de kunstuitleen.

Ondertussen zijn faculteiten verbouwd of verhuisd op de campus en zijn veel muren verdwenen ten gunste van glas. De Kunstcommissie van de universiteit is daarom in 2016 gestart met een presentatie van de grafiekcollectie in de openbare ruimte. Gebouw Flux is als eerste aan de beurt om kunst letterlijk de ruimte te geven. Tijdens de Maand van de Grafiek opent hier de expositie 'Verzameld'. Het is de tweede keer dat de universiteit meedoet aan de landelijke manifestatie Maand van de Grafiek met een keuze uit de eigen collectie.

De kunstenaars op deze expositie hebben in hun werk diverse grafische mogelijkheden verkend. Ze laten zien dat ze vanuit verschillende invalshoeken met hun werk kunnen bijdragen aan nieuwe artistieke ontwikkelingen. De grens tussen kunstdisciplines is aan het vervagen en digitale technieken spelen een grote rol wat duidelijk te zien is in de aankopen van de TU/e. In 'Verzameld' ontmoeten verschillende tijden en opvattingen elkaar. Het is een bloemlezing uit meerdere jaren verzamelen.

Op vloer 1 bepalen lijnen, vlakken, kleuren en stapelingen de voorstelling. Het zijn de bouwstenen waarmee deze kunstenaars ideeën verbeelden. In abstract werk geven zij een persoonlijke betekenis aan patronen en tekens of suggereren ze ruimte op het platte vlak. Op vloer 2 en 3 wordt figuratieve grafiek geëxposeerd. Hier zijn accenten gelegd op mens en omgeving die zowel natuur als stad is. De prenten zijn met originele grafische en digitale technieken gedrukt. Het zijn voorstellingen van stedelijk landschap, indrukwekkende natuur, panorama's en de mens met zijn bezigheden. In veel van deze werken speelt het begrip illusie een grote rol en is de afgebeelde werkelijkheid minder echt dan het lijkt.

Naast de keuze uit de eigen grafiekcollectie heeft de TU/e Rogier Arents als gastkunstenaar uitgenodigd voor een tentoonstelling van zijn werk tijdens de Maand van de Grafiek. Grafisch Atelier Daglicht, ook op de campus gevestigd, heeft in 2015 Rogier Arents een artist-in-residence verblijf aangeboden in een van de gastateliers. Met een aantal studenten en docenten van de TU/e die onderzoek doen naar digitale visualisering heeft hij intensief samengewerkt. Zijn abstracte zeefdrukken zijn gebaseerd op algoritmes en balanceren op de grens van kunst en wetenschap. De prenten die hij tijdens zijn werkperiode bij Daglicht heeft gemaakt zijn nu te zien op vloer 1 en voegen een nieuwe dimensie toe aan de diversiteit binnen de abstracte grafiek die hier wordt geëxposeerd.

Arjo Rozendaal, *Skyline*, inkjetprint, 50 x 100 cm, 2003

Deelnemende kunstenaars:

Vloer 1: Rogier Arents, Joost Baljeu, Bob Bonies, Josien Brenneker, Sigrid Calon, Geert van Fastenhou, Jan van Goethem, Theo Kuijpers en Ursula Pless

Vloer 2: Roger Raveel, Marjoke Schulten, Koen Vermeule, Rob Voerman en Angelique van Wesemael

Vloer 3: Marieke Bolhuis, Herma Deenen, Mario Dijsselbloem, Ilona Plaum, Arjo Rozendaal en Marli Turion

De expositie loopt van 6 oktober tot 4 november 2016

Geopend van 8.00 tot 18.00 uur op weekdays

Gebouw Flux

Groene Loper 19

5612 AJ Eindhoven

Blauwdruk

Bekeken door een veelkleurige bril

door Maria Kapteijns

Ultramarijn, ceruleum, kobalt, azuur, oriënt en Pruisisch blauw. De verkoop van etsinkt met deze namen is ongetwijfeld gestegen bij Peter van Ginkel, sinds de aankondiging van de ledenexpo van de VOG. Het resultaat is te zien bij Art The Hague van 5 t/m 9 oktober. Bijna 150 werken in alle variaties blauw zijn op hetzelfde formaat ingelijst en bieden een spannend overzicht van wat grafiek vermag binnen de grenzen van dit thema, tot stand gekomen dankzij Caroline Koenders, Hanna de Haan en Pol Taverne.

Na maandenlang grafiek-exposities 'verzamelen', teksten doorlezen en afbeeldingen bekijken, zouden 'wij van de werkgroep MvdG' een zeker bewustzijn ontwikkeld moeten hebben van wat de Nederlandse hedendaagse grafiek te bieden heeft. Aan de hand van afbeeldingen van 'Blauwdruk' wil ik graag bestaande opvattingen over kunst en kunsttheoretische benaderingen als piketpaaltjes rond onze werken zetten, als handvaten om het vele en diverse werk te beschrijven en benaderen. Hiervoor ga ik op zoek naar opvattingen die als vooronderstellingen

en automatismen verankerd liggen in ons denken over kunst. Dit doe ik aan de hand van ideeën en noties van de afgelopen eeuw, niet omdat de wereld niet veranderd is de afgelopen honderd jaar, maar omdat in ons denken die opvattingen uit verschillende periodes herkenbaar lijken te blijven en zo ons denken over kunst vormgeven.

We beginnen met een flinke stap terug in de kunstgeschiedenis: naar vooroorlogs Amerika en de opkomst van de abstracte en formele kunst. De vooraanstaande kunstcriticus Clement Greenberg zag in de toenmalige opkomende kunst 'bland, large Apollonian art'. Kunst, losgekoppeld van allerlei verwijzingen, puur en geïnspireerd door het medium en de eigenschappen van het platte vlak waarin de kunstenaar werkte:

'Het opwindende van hun kunst lijkt vooral te liggen in de pure vooringenomenheid met de uitvinding en rangschikking van ruimtes, oppervlakken, vormen, kleuren, etc., om alles uit te sluiten wat niet noodzakelijk is hiervoor' (Greenberg, 1939, p 7).

→ Cees Smits, xxx

↳ Mariken Oltheten, xxx

Ik denk dat dit nog steeds herkenbaar is voor veel grafici: tussenruimte, vormen, kleuren, rangschikken, ritme, de aantrekkingskracht van dit spelen met 'formele aspecten' is velen van ons niet onbekend. Een groot deel van onze tijd besteden we aan geconcentreerd uitbalanceren hoe groot, donker het vlak/de lijn moet, hoe wit het vel moet blijven, welke kleur precies goed is etc. Bij 'Blauwdruk' hangt ongetwijfeld werk waar het citaat van Greenberg rechtstreeks naar lijkt te verwijzen.

Om nog even in de vorige eeuw te blijven wil ik nog een kunstcriticus aanhalen, Harold Rosenberg. Even enthousiast over het toenmalig abstracte werk van de Amerikaanse kunstenaars, beschreef hij na de oorlog de abstract-expressionisten op totaal andere wijze als Greenberg. Waar Greenberg een bewonderenswaardige afwezigheid van verwijzingen zag, zag Rosenberg het resultaat van een strijd met het materiaal, de verf en het doek, met juist de mogelijkheid om gevoelens en metafysische zaken uit te drukken. Greenberg verweet Rosenberg 'pseudo-description, pseudo-narrative, pseudo-exposition, pseudo-history, pseudo-philosophy, pseudo-psychology, and – worst of all – pseudo poetry'. Rosenberg vond de term 'action-painting' uit (1952), om de handeling van het toenmalig zeer expressieve schilderen te benadrukken. Hij zag verwijzingen, waar Greenberg puur formeel werk zag. Ook dit herkennen we zonder twijfel bij de expositie in Den Haag: abstracte grafiek die voor ons iets uitdrukt wat abstract is in concept, bijvoorbeeld gevoelens of spiritualiteit.

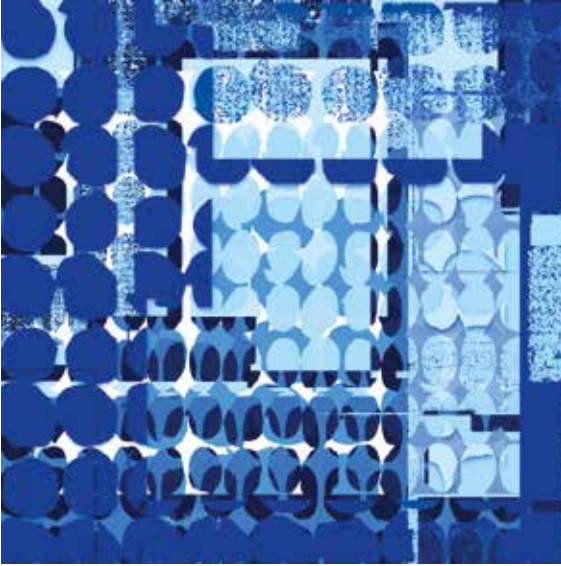
Maar ik heb nog een andere associatie, die ik graag wil delen. Rosenberg wees op het maakproces, hij zag in het resultaat de afgelegde weg (the canvas as an arena in which to act) en dat was voor hem een essentieel onderdeel van de betekenis van het werk. In termen van de semiotiek (teken- en betekenisleer) is dit soort verwijzing een indexicale relatie. Dit verdient wat uitleg: de Amerikaanse semioticus Peirce heeft een indeling gemaakt in hoe tekens verwijzen naar de werkelijkheid. Rosenberg veronderstelt dat er een betekenis aangeduid wordt, een verwijzing naar iets wat we min of meer kennen. Het kunstwerk wordt daarmee gezien als een verzameling tekens, een werk dat verwijst. Deze tekens zijn in drie soorten te verdelen: iconen, indexen en symbolen. Iconen begrijpen we omdat ze lijken op iets waar ze naar verwijzen: een ets van een plantenblad vertoont gelijkenis met een plantenblad en daarom interpreteren we: 'plantenblad'. Een index duidt op iets wat je af kunt leiden, een

ontstaansproces of een causale relatie, zoals een rookwolk ons doet denken aan vuur en een moed in het papier ons vertelt dat er sprake is van een hoogdruk. En de laatste, het symbool, is een teken dat we snappen omdat het binnen onze conventies valt of afgesproken is. Een kruis staat voor het Christendom, een vrouwtje op een deur voor dames wc, maar zo kan ook een schip op een ets staan voor de notie 'rite de passage' en kunnen planten symbolische betekenissen hebben.

Jops Jacobs, xxx

Om nog wat dieper in te gaan op de indexicale relatie en grafiek: bij grafiekexposities waar collega-grafici op af komen, zijn relatief veel mensen waar te nemen die met hun neus in het werk duiken. We proberen te achterhalen hoe het werk gemaakt is, welke drukgang eerst, is het vernis-mou of toch een lijnets? Is er een hoogdruk overheen gedrukt of is het een hele fijne aquatint? En hup, daar gaan we weer, met de neus bijna op het glas. Wij, grafici, zijn dol op de indexen, in semiotische termen, we willen als ware detectives afleiden hoe dit mooie werk tot stand is gekomen en we vinden dat ergens ook best belangrijk. We zouden het niet zo extreem formuleren als Rosenberg, maar als iets bijvoorbeeld niet 'echt grafiek' blijkt te zijn, moeten we altijd even slikken.

Carrie Meijer, xxx

Voor het volgende piketpaaltje dat de grond in gaat, een volgende opvatting die in ons achterhoofd rondwaart, gaan we naar de notie van concepten, ideeën achter het werk. Hier wordt onderscheid gemaakt tussen kunst als mimesis (gelijkende representatie van de/een werkelijkheid) en kunst die iets anders uitdrukt, een concept. Ter illustratie maak ik een uitstapje naar de kunsttheoreticus Arthur Danto. Vanaf het moment dat Andy Warhol zijn Brillo-dozen exposeerde, kon alles kunst worden, aldus Danto.

Hij stelt dat kunst, zoals we het kenden ten einde is gekomen zoals de Hegeliaanse dialectiek het voorspelde en zoals Hegel het beschreef: kunst en filosofie zijn samengegaan. Niet dat er geen kunst meer gemaakt wordt, integendeel, maar geen kunst zoals we van daarvoor kennen, oftewel, in termen van de semiotiek, kunst met de iconische relatie tot het afgebeelde als énige verwijzing: kunst die 'alleen maar' lijkt op wat het uit moet drukken (stadsgezicht, portret) en hoe beter het lijkt, hoe beter het is. De hedendaagse kunst is filosofisch en conceptueel van aard geworden. Hoewel Danto in eerste instantie de definitie van hedendaagse kunst simpelweg overlaat aan de kunstinstuties (musea, galleries, kunstcritici bepalen wat kunst is en dat is dan ook de definitie), komt hij later tot een voor kunstenaars erkentelijker definitie: kunstwerken zijn 'belichamingen van betekenis'. Vanaf de popart en het ontstaan van conceptuele kunst tot hedendaagse kunst is dit een werkbare en in ons achterhoofd spelende noodzaak voor kunst. Dit is overigens heel breed uit te leggen; van kunstwerken die reflecteren over wat kunst is tot werken die verwijzen naar de hele wereld en zijn levensvragen. Kunst 'gaat ergens over'.

Een volgende poot onder het bouwsel hedendaagse kunst en met name

Nan Mulder, xxx

grafiek vinden we bij het scala aan opvattingen dat uit de Romantiek is overgeërfd. De natuur en het natuurlijke als inspiratiebron, is er één. Je zou het haast vergeten, maar voor de Romantiek was de natuur iets om bang voor te zijn of een uitdaging om te bedwingen en in te zetten als hulpbron voor ons menselijk bestaan (wij mensen als kroon op de schepping), niet specifiek een onderwerp om na te tekenen. Kijkend naar de grafiek in de infokrant en naar de afbeeldingen die ik al heb van Art The Hague, zie ik de natuur in een grote diversiteit terugkomen, we kijken als kunstenaars die de complexiteit en detaillering bewonderen, laten ons overweldigen door indrukwekkende fenomenen, etc. Natuur als thema speelt een rol, die niet los te koppelen is van de erfenis van de Romantiek. Een andere notie uit de Romantiek betreft het idee van authenticiteit en originaliteit, vrij exclusief gereserveerd voor integere en hoog-sensitieve kunstenaars. Dit is een iets minder houdbaar concept gebleken, het postmodernisme heeft hier wel enigszins korte metten mee gemaakt.

Daarmee stel ik al dat het postmodernisme ook zijn sporen heeft nagelaten. Het einde van het vooruitgangdenken, het citeren uit de kunstgeschiedenis, de twijfel aan originaliteit en authenticiteit, ook wij grafici kunnen er niet onderuit. Voor grafici is het combineren van (bestaande) elementen een veel gebruikte methode en wel één die zich heel goed leent voor de concepten van het postmodernisme. Verschillende platen over elkaar gedrukt, elementen van verschillende technieken, de mogelijkheid te citeren en historische werken te gebruiken. Deze combinaties van beelden schaaft de Franse kunstfilosoof Rancière onder de term collage in een bijzondere beschouwing daarover ('... geen collage in technische zin ... de botsing van heterogene, zelfs conflicterende elementen in eenzelfde vlak', Rancière, 2015, p 31)

Rancière ziet deze strategie – het gebruik van collage – door de geschiedenis van functie veranderen: bij de surrealisten 'om de verdrongen realiteit van droom en verlangen... aan het licht te brengen', bij kritische jaren '70 kunstenaars om de lelijke werkelijkheid achter de massaconsumptie te laten zien, en hij ziet het in hedendaagse kunst om verschillende elementen uit verschillende tijden en realiteiten deel te laten uitmaken van dezelfde werkelijkheid. Hij beschrijft hoe het geloof in één ware werkelijkheid die onthuld moet

worden achter de fenomenen, veranderd is in een zoektocht naar een veelkoppige werkelijkheid, bestaande uit vele verhalen

Lies Verdenius, xxx

Jacomijn den Engelsen, xxx

en vele werkelijkheden, allemaal onderdeel van dezelfde wereld. Terwijl de collage in eerste instantie gebruikt werd om beelden te confronteren, voegt het zich nu naar één beeld.

Dit is dan ook meteen een mooi beeld om mee af te sluiten: de collage van beelden als symbool voor de collage aan ideeën die we verzamelen en samenvoegen tot één semi-sluitende opvatting over waar we mee bezig zijn. De eerlijkheid gebiedt nog te vermelden dat ik me heb laten inspireren door een essay van Camiel van Winkel over de opvattingen over de identiteit van de kunstenaar én dat niet iedereen het met me eens zal zijn. Zo stelt bijv. Charles Esche, de directeur van het Van Abbemuseum – ook niet de minste – in Art-Review van juli dit jaar, dat we in een volledige paradigma-verandering zitten, aangezwengeld door grote veranderingen in onze samenlevingen. De kunst zal hiermee drastisch veranderen: ‘any future revolutionary art will look and sound different. It will be focused neither on aesthetics nor politics in the modern understanding of these words. It may not be made by self-identified artists. That would already be a social change, I guess.’

Dus niks geen doorstapeling van ideeën maar een grote ommezwaai. Wat dan wel weer spannender klinkt...

De ledenexpo is te zien in twee lokalen op de eerste verdieping van de Fokker Terminal. De 150 werken vormen een ‘gezamenlijk kunstwerk’, om doorheen te wandelen, stil te staan, uit te rusten of gewoon te genieten van de blauwe installatie. In een derde lokaal komt elk werk nog eens voorbij in een videopresentatie.

Francine Steegs, xxx

Gebruikte literatuur

Clement Greenberg, *Avant-Garde and Kitsch*, 1939, gebruikte uitgave: Art and Culture, critical essays, 1961, Beacon Press, Boston.

Rancière, *De geëmancipeerde toeschouwer*, p 31, 2015. Octavo, Amsterdam.

Camiel van Winkel, *The Sandwich Will Not Go Away*, via: <http://www.platformbk.nl/>

Arthur Danto, *After The End of Art*, 1997 (heruitgave 2014), Princeton University Press

Charles Esche, interview door Tom Eccles, juli 2016 in Art Review. Via: <http://artreview.com/>

Aan de andere kant

door Aad Hekker

Waar kennen wij Bad Bentheim van? Kunstliefhebbers kennen het van het beroemde schilderij van Jacob van Ruisdael. Een fantastisch schilderij dat wordt beschouwd als een van de hoogtepunten van zijn oeuvre. Een schilderij waar de kunstenaar de vrijheid nam met de dimensionale werkelijkheid een loopje te nemen en het middeleeuwse kasteel te schilderen als een droombeeld. Hij was zo in de ban van dat kasteel dat hij het niet één keer schilderde, maar twaalf keer. De onomstreden beroemdste versie hangt nu in de National Gallery of Ireland in Dublin. Orangisten kennen het kasteel van Bentheim omdat de tweede vrouw van Koning Willem III, Adelheid Emma WilhelminaTheresia van Waldeck en Pymont, maar later natuurlijk 'onze' Koningin en Regentes Emma er, tot haar dood in 1934, vaak 's zomers verbleef. En treinreizigers naar Berlijn kennen Bad Bentheim omdat die internationale trein daar een kwartier stilstaat omdat de Nederlandse locomotief moet worden afgekoppeld en de Duitse er voor moet (en omgekeerd). Commentaar overbodig. Ik ben er om andere reden. Ik heb een afspraak met Ellen Timmerman.

Antwerpen, Kleve, Rheine, Bad Bentheim. De Maand van de Grafiek houdt zich niet aan grenzen. Voor deze MvdG gaat RAAM op bezoek bij Galerie Haus 34A in Bad Bentheim. Ellen Timmerman heeft er een galerie. Of een tentoonstellingsruimte? Projectruimte?

Met één of twee plaatsen voor een Artist in Residence? De galerie bestaat nu drie jaar met bijna vijf exposities per jaar. Toch is 'het project Ochtruperstrasse 34A' nog lang niet gereed. In het historische pand van 11 x 15 meter zijn er gangen en vertrekken, met mooie organische zandstenen vloeren, strak en af, maar er zijn er ook waarvan het eind van de verbouwwerkzaamheden nog niet in zicht is. Juist over de bestemming van die ruimten heeft Ellen Timmerman nog geen beslissing genomen. Zij denkt hardop. Eigenlijk vindt zij alleen een galeriefunctie te stil. Ze wil graag dat het grote pand niet alleen intensiever, maar ook totaler wordt gebruikt. Het idee om onafhankelijk van elkaar in een groot huis met een of meerdere mensen mooi dingen te doen, lokt. En mooie tentoonstellingen maakte zij er al.

Over de grens

Hoe hard zijn onze staatkundige grenzen? Kun je zien of een ets gemaakt is in Münster of in Diepenheim? Nederlandse kunstacademies in de grensstreek worden voor aanzienlijke percentages bevolkt door onze burens. Migreert eenzelfde percentage Nederlandse studenten naar Antwerpen, Gent, Münster of Düsseldorf? Ik weet niet of daar betrouwbare cijfers over bestaan, maar brainstormend met mijn gesprekspartner lijken die migraties eerder financieel gestuurd dan inhoudelijk. Voor Nederlanders lijkt studeren in België goedkoper en

voor Duitsers Nederland. Als er van geografische duiding sprake is dan is wellicht verdedigbaar dat er zoiets bestaat als Noordwest Europese kunst. In elke geval bestaat er geen Niedersächsischer Kunst of Drentse.

De grenzen tussen Nederland en Duitsland vervagen. Onder de mooie merksnaam Euregio scheuren hulpdiensten over en weer de grens ver. En ook wonen en werken wij steeds meer over de grens. Dat geldt ook voor Ellen Timmerman. De Amsterdamse gedijt hier. Zou zij dat ook gedaan hebben als zij aan de westzijde van de grens gebleven was? Nee, antwoordt zij. Alleen al het feit dat zij vaak twee keer per dag de grens passeert – zij geeft ook nog les in Enschede – geeft haar het gevoel van ruimte en vrijheid. Maar het wekt voor haus34A wel foute verwachtingen.

xxx, xxx

xxx, xxx

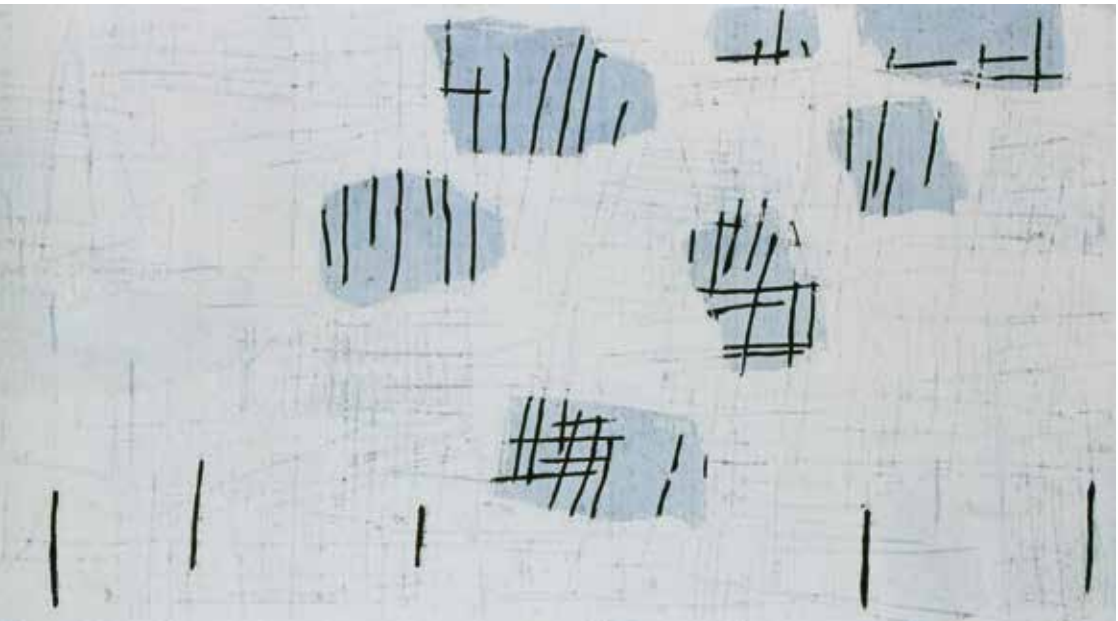
Met kracht en plezier gaat zij de vooronderstellingen te lijf, dat zij als Nederlandse wel alleen maar Nederlandse kunstenaars zou promoten of juist omdat zij in Duitsland woont, alleen maar Duitse.

De eerste tentoonstelling die te zien was in haus34A was met grafiek van Andreas Rosenthal. Het was een samenwerkingsproject met Kloster Bentlage in Rheine. Houtsneden die niet met eindeloos geduld werden gesneden. Ze waren het resultaat van kettingzagen in houten platen. Zo raak de composities ook zijn, de beangstigende vernietigingskracht van de kettingzaag is ook voelbaar en zichtbaar; bijna gewelddadige grafiek! Los van dat fysieke kenmerk van al zijn werk – Andreas Rosenthal is fanatiek beoefenaar van Tai Chi – is er nog iets opzienbarends in zijn werk. Soms exposeert hij de houten platen, dan weer toont hij de afdrukken op papier. De vraag dringt zich dan op: was de drukvorm middel, of was het middel doel geworden? Voor Andreas Rosenthal is het duidelijk: daar waar de houten platen geëxposeerd worden zijn dat de kunstobjecten zelf. Daar waar drukken te zien zijn, was de houten plaat middel en dat middel werd na de het drukproces vernietigd. Spannend is hoe hier doel en middel hier tegen elkaar aan schurken!

Haus 34A toont niet alleen grafische kunst, maar als je de expositielijst beziet, dan blijkt wel dat werken op papier er vaak te zien zijn.

Katsutoshi Yuasa (Tokyo,1978) is een grafisch kunstenaar die de traditionele drukunst van zijn vaderland ontsteeg. Tussen 2006 en 2014 was hij op diverse plaatsen in Europa te vinden als Artist in Residence: Genk, Rheine, Kopenhagen, Parijs, Amsterdam (aan de Rijksakademie). Zijn indrukwekkende houtsneden, soms alleen al door het enorme formaat zijn kenmerkend voor de contemporaine ontwikkelingen in de grafische kunst: én de traditionele ambachtelijke technieken, maar moeiteloos gecombineerd met latest technology als fotografie en digitale media. Beelden ontleend aan de waarneming, maar getransformeerd tot beelden die soms doen denken aan de 19e eeuwse landschappen van Bresdin (1822-1885), dan weer aan het huidige werk van de Nederlandse Raquel Maulwurf, te zien bij Gallery Livingstone in Den Haag. In elk geval: prachtig werk! Samen met Kloster Bentlage in Rheine organiseerde Ellen Timmerman in 2014 de tentoonstelling & publicatie Bentlager Sonnenallee. Nieuwsgierig geworden? <https://www.youtube.com/watch?v=ZBUWfn-mjU>

Op de uitnodiging voor de komende expositie prijkt het logo van de MvdG. Een uitnodiging voor de nieuwe tentoonstelling van de Duitse kunstenaar Andreas Rosenthal met als titel 'Wolken'. Elke liefhebber van grafische kunst zou het moeten zien. Het heeft in concept en uitvoering gelaagdheid. Andreas Rosenthal maakte een intensieve periode – bijna op zijn rug – tekeningen van wolken. Maar daar bleef het niet bij. Hij tekende op de andere kant geografische kaarten. Vervolgens impregneerde hij delen van de achterzijde met was. Het resultaat is dat als je naar de tekeningen kijkt – de voorzijde van het werk – dat kikvors- en vogelvluchtperspectief in één beeld worden verenigd. Beschouwer is beschouwde tegelijkertijd. Prachtig!! De tentoonstelling werd 17 september door mijn tipgever Ingrid Blans geopend. Gaat dat zien!

‘Nederland heeft een echte grafiek-traditie’ aldus galeriehouder Jeroen Dijkstra van Livingstone Gallery

door Corina de Feijter De Haagse Livingstone gallery bestaat dit jaar 25 jaar. Oprichter en eigenaar Jeroen Dijkstra, begon zijn loopbaan met een zeefdrukatelier. Hij heeft zich in de loop der tijd ontwikkeld tot een succesvol galeriehouder die internationaal behoorlijk aan de weg timmert, omdat hij erg in samenwerking gelooft. Zijn jubileum is aanleiding voor een gesprek. ‘Bij grafiek gaat het niet om het reproduceren, het is een authentieke kunstvorm.’

Als ons gesprek plaatsvindt is Jeroen Dijkstra net terug uit Azië. Hij is hij 24 uur onderweg geweest en vertrekt de volgende dag weer naar Berlijn, om een paar dagen later naar Antwerpen te gaan. Dan terug naar Den Haag waar in zijn galerie op 18 september een tentoonstelling start van twee kunstenaars: John van 't Slot en Birgit Verwer. Of hij altijd zo'n druk werkschema heeft? ‘Ja, dat is exemplarisch voor mijn hele carrière helaas’, antwoordt hij.

De Livingstone gallery ligt sinds 2001 in het Mesdagkwartier. Vanaf de oprichting in 1991 richt Dijkstra zich op de internationale hedendaagse kunst. Hij slaagt erin jonge kunstenaars aan zich te binden. Al vanaf het begin van zijn loopbaan had Dijkstra buitenlandse aspiraties. Hij neemt deel aan diverse beurzen in binnen- en buitenland, waaronder Amsterdam, Rotterdam, Basel, Keulen, Madrid en New York. Zijn opgebouwde internationale contacten en netwerken met galleries en kunstenaars hebben geleid tot talrijke tentoonstellingen en uitgaven van belangrijke boeken, catalogi en speciale edities met als resultaat exposities met internationaal gevestigde kunstenaars als Jannis Kounellis, Sol LeWitt, James Brown en Arnulf Rainer. En hij ontdekte en begeleidt jonge kunstenaars als Raquel Maulwurf, Ryan Mendoza, Hugo Tieleman en Haagse kunstenaars als Birgit Verwer en Jan Wattjes.

Dijkstra schuwt het experiment niet. Twee jaar geleden opende hij Livingstone Projects Berlin, een atelier en presentatieruimte in de gelijknamige stad, waar kunstenaars op uitnodiging een aantal maanden kunnen werken aan een speciale presentatie. Het werk wat daar gemaakt wordt, presenteert de galerie op een kunstbeurs of in de galerie in Den Haag. Birgit Verwer is hier een voorbeeld van.

Experimentele zeefdrukkerij Livingstone Press

Voordat Dijkstra begon als manager van het zeefdrukatelier Livingstone Press werkte hij als coördinator bij de grafiekwinkel INKT in Den Haag. Zijn opdracht bij INKT was: breng grafiek onder de aandacht van een breder publiek en betrek het publiek er meer bij. 'De grafiekwereld zat toen in een strak keurslijf, met strakke academische regels die niet meer bij de tijd pasten. Grafiek moest op een andere manier en op andere plekken worden gepresenteerd. INKT had bijvoorbeeld een grafiekalendar bedacht met originele etsen, houtsnedes, litho's en zeefdrukken. Die zijn we toen in samenwerking met andere grafiekgaleries en werkplaatsen in heel Nederland gaan presenteren. Het ging heel goed, binnen drie jaar was onze omzet verdrievoudigd', vertelt Dijkstra over die tijd.

David Salle, *Canfield Hatfield V*, 1989, ets, 80 x 110 cm, Foto: Peter Cox

Toen werd het tijd om de volgende stap te zetten: deelnemen aan kunstbeurzen in binnen- en buitenland. Dat ging grafiekwinkel INKT iets te snel dus besloot Dijkstra, in goed overleg met INKT, voor zichzelf te beginnen. Dat werd de experimentele zeefdrukkerij Livingstone Press die zich volledig richtte op het werken met waterinkten. Het lukt hem, als een van de eersten, om zeefdrukken te maken van hoge kwaliteit met die inkt op waterbasis. Het was de periode waarin we grote grafiekopdrachten kregen van bijvoorbeeld Unicef en het Wereld Natuurfonds, en internationale opdrachten van Mastercard en Deutsche Bank.'

Afhankelijk van de markt

Dijkstra herinnert zich een aantal periodes dat de klad erin kwam. Zoals begin jaren negentig. 'Maar niet in Duitsland, waar de crisis een paar jaar later toeslag. Ik kon daar toen goed verkopen; aan de Deutsche Bank bijvoorbeeld die een van de grootste grafiekcollectie ter

← A.R. Penck, *Untitled*, 2002, ets, oplage 60, 56 x 76 cm, Foto: Peter Cox

↓ Jorg Immendorf, *Wartebiene*, 1992, lithograph, 120 x 80 cm, Foto: Peter Cox

wereld heeft. Na de aanslag op de Twin Towers in 2001 in New York was het ook een lastige tijd. Toen vonden veel bedrijven het ongepast om kunst aan te schaffen. Een ander dieptepunt was natuurlijk 2011, toen we in een neerwaartse spiraal terechtkwamen. We zijn zeer afhankelijk van de markt en de marktomstandigheden. Ook de veranderingen in het btw-tarief hebben toen de verkoop parten gespeeld. Het terugdraaien van de verhoging van het btw-tarief in 2012 heeft niet geleid tot meer omzet; de schade was toen al berokkend.

Hij weet inmiddels dat de verkoop van moderne kunst met vallen en opstaan gaat. Het kan soms als een blad aan een boom omslaan. 'In mijn beginjaren had ik 80% grafiek en 20% werk op papier. Ik denk dat de verhouding sinds 2001, toen Livingstone gallery naar een nieuw pand verhuisde, andersom is.' Het geheim van zijn succes? 'Je blijven aanpassen en de samenwerking zoeken, ook internationaal. En blijven zoeken naar goede ingangen bij musea om hen meer te interesseren voor grafiek.'

De magie van het proces

Vanaf het eerste begin is Dijkstra lid van het grafiekplatform-VOG. Hij herinnert zich de begintijd, toen ook bedrijven met een collectie, drukkers, uitgevers, galleries, beeldend kunstenaars allemaal lid waren. Hij is al die jaren trouw lid gebleven, omdat hij gelooft in deze kunstvorm. 'Het gaat niet om het reproduceren, het gaat om de kunstvorm an sich, het is een authentieke kunstvorm. Een kunstenaar heeft een bepaald beeld in zijn hoofd dat hij wil uiten. Hij zoekt daarbij een geschikte techniek. Het werken met steen, het beeld op steen zetten, het tot leven brengen van de steen, het vel eraf trekken en dan is er kunst, het heeft iets magisch', verwoordt Dijkstra zijn fascinatie voor het grafische proces. Hij wijst erop dat diverse kunstenaars grafiek altijd hebben beschouwd als een volwaardig onderdeel van hun oeuvre.

‘Dat geldt bijvoorbeeld voor Louise Bourgeois; grafiek was voor haar net zo belangrijk als haar beeldhouwwerk en tekeningen.’

Dijkstra mist soms erkenning voor de grafiek. Maar als musea niet geïnteresseerd zijn, organiseert hij, samen met collega’s, een reizende tentoonstelling in Europa, zoals ze een aantal jaren geleden hebben gedaan met werk van Robert Rauschenberg voor wie grafiek, net als bij Bourgeois, een belangrijke deel van zijn oeuvre was. Het werd zijn laatste expositie, want helaas overleed de kunstenaar onverwacht nadat de tentoonstelling – na in Parijs en Madrid te zijn geweest – in Den Haag arriveerde.

Een goed werk delen

Hoe selecteert hij een kunstenaar en diens werk? ‘Het begint vaak met een collega die met passie over een kunstenaar of een werk vertelt. Het moet een goed kunstwerk zijn, waar iemand enthousiast over is en achter staat. Als ik een goed kunstwerk zie, denk ik: dit moeten meer mensen zien. Ik wil het delen. Ik maak kennis met de kunstenaar en bouw een samenwerking op. Ik beschouw dat als een taak van een galeriehouder: goede kunst laten zien en zorgen dat de kunstenaar er een inkomen mee kan verdienen.’

Galleries zijn belangrijke distributiekanaalen voor kunstenaars. Het opbouwen van contacten is belangrijk, zeker nu er flink gekort is op kunstsubsidies. ‘Een galerie is een professionele organisatie die juist samen met de kunstenaar het werk onder de aandacht van verzamelaars en musea brengt’, benadrukt Dijkstra.

Genoeg positieve ontwikkelingen

Dijkstra wil optimistisch eindigen en benadrukt dat Nederland een traditie hoog te houden heeft. ‘Nederland heeft een echte grafiektraditie. Kunstenaars van over de hele wereld kwamen naar ons land om hun werk hier te laten drukken.’

Hij ziet zelf nog genoeg mogelijkheden. Er zijn ook positieve ontwikkelingen te melden. ‘Het Gemeentemuseum hier in Den Haag heeft een prentenkabinet ingericht en het Rijksmuseum koopt nog steeds grafiek aan. Waardering voor goede kunst, in welke techniek dan ook, zal altijd blijven bestaan.’

Louise Bourgeois, *Le lit, gros édredon/fond rouge*, 1997, ets, oplage 67/100, 64 x 80 cm, Courtesy Galerie Lelong

Nut van de grafiek

door Aad Hekker

Wat is eigenlijk het nut van grafiek? En voor wie is het dan ‘nuttig’? Wat en wanneer is iets nuttig? De betekenissen van nuttig en nodig liggen dicht bij elkaar, maar hoe zit het precies? Nuttig is iets wanneer we het nodig hebben? Nodig lijkt mij dwingender dan nuttig. Ik veronderstel dat als je iets niet krijgt wat je nodig hebt, dat je dan doodgaat. Water, bijvoorbeeld. (Zou er een sterveling zijn die doodgaat omdat hij geen grafische kunst aan zijn muur heeft hangen?) Ik denk dat als je niet hebt wat nuttig is dat dat je bestaan alleen maar ongemakkelijker maakt, minder comfortabel. Een koelkast bijvoorbeeld.

Nu is wat nodig is, niet voor iedereen hetzelfde. De een kan niet zonder zijn auto, de ander niet zonder zijn fiets. De een kan niet zonder muziek, de ander niet zonder literatuur. Kunst lijkt op het eerste gezicht niet nodig. Het lijkt geen eerste levensbehoefte. En in het huidige politieke klimaat is dit een standpunt dat buitengewoon populair is. In elk geval mag er geen belastinggeld aan ‘verspild’ worden. Die ‘profiteurs’ die moeten hun eigen broek ophouden. Weet je nog van die revanchistische BTW-maatregel? Nee, niet van Geert Wilders maar van het thans gerespecteerde Tweede Kamerlid Halbe Zijlstra!

Maar kijk eens goed. Daar waar wij door een hel moeten, blijven mensen mensen, blijven mensen hun waardigheid, hun menselijkheid, hun hoop en geloof in betere tijden, behouden door te schrijven: Anne Frank in het achterhuis; door te dichten in de loopgraven van 14-18. De nihilistische kunststroming Dada had zonder 14-18 niet bestaan; door muziek te maken in de donkerste tijden van Kamp Westerbork; er te tekenen. Wie heeft er geen kindertekeningen gezien van Sarajevo 1995 of Aleppo 2016?

Maar ook onder gunstige omstandigheden blijkt een onblusbaar verlangen ons te omringen met schoonheid. Ogenschijnlijk nutteloze schoonheid. Ik ken geen huizen met lege wanden, lege vensterbanken, zonder boeken, zonder muziek. Ja, alleen als de schilder of de stukadoor net is geweest. Ik weet eigenlijk zeker dat zelfs in de huizen van de meest rabiante kunsthaters zich kunst bevindt. Misschien geen kunst waar jij als lezer warm van wordt, wellicht vind je het niks, is het naar jouw smaak kitsch; er bevinden zich voorwerpen die geen gebruiksvoorwerpen zijn. Is dat dan ‘kunst’? Nee, inderdaad, meestal geen Hoge Kunst die een inbraak waard is, maar wij omringen ons met voorwerpen omdat wij ze mooi vinden, het zo goed staat op die witte muur; we denken na over het motief op onze gordijnen. Wij omringen ons met foto’s van onze kinderen, vrienden, gestorven naasten. Kleine altaartjes van onze identiteit. Over die voorwerpen wordt nagedacht, hoe ze eruit moeten zien, waar we ze neerzetten. Een foto van je overleden vader zet je niet – of hooguit om heel speciale reden – in je toilet. Zelfs gebruiksvoorwerpen moeten mooi zijn. Waarom eten wij niet allemaal van hetzelfde bestek? Het ging toch om ‘nut’? Veel handiger en goedkoper! Wij zijn, in weerwil van onze politieke opvattingen, allemaal kunstliefhebbers! Ook jij Geert!

Kunst maakt ons mens. Kunst maakt ons heel. Heel zowel in de betekenis volledig als in de betekenis helend. Kunst is de ultieme vrucht van individuele expressie. Nee, niet alleen van de makers, de kunstenaars, maar ook de consumenten die zich ermee omringen. Kunst maakt een individu tot individu, maakt een gemeenschap tot een gemeenschap; een volk tot een volk. Wil je weten wat een Brit is? Ga naar het British Museum. Wil je weten wat een Hollander is? Ga naar het Rijksmuseum. Natuurlijk is dat niet helemaal waar, in de ogen van menigeen wel helemaal niet! Misschien moet je om 'de' Brit te leren kennen naar een arbeiderswijk in Liverpool met een schrikbarend hoog werkeloosheidscijfer of voor 'de' Hollander naar de Schilderswijk in Den Haag. Maar – om met Herman Pleij te spreken – je kunt wel van geen meter op elkaar lijken zoals Groningers en Limburgers, ze voelen zich wél Nederlander, misschien zelfs ook wel veel van die nu roerige Turkse Nederlanders.

Wie jij bent, wie wij zijn, wordt bepaald door waar wij ons mee omringen en waar wij naar toegaan. Stap je een huiskamer binnen vol met prullaria van AJAX, weinig kans dat je er een draadruk van Peter Kalkowsky tegenkomt. Kom je in een huis met een boekenkast vol met catalogi van tentoonstellingen met op een witte muur een gomdruk van Joyce Ennik, weinig kans dat je er gadgets van Feyenoord tegen zal komen (wel van AZ?). Bezoeken seizoenkaarthouders van een eredivisieclub regelmatig musea? Zijn er veel kunstenaars seizoenkaarthouder van de eredivisieclub van 'hun' stad?

Jij, lezer van dit stuk, bent liefhebber van grafische kunst. Tenminste, dat neem ik aan, want anders las je dit niet, was je waarschijnlijk niet verder gekomen dan de eerste twee, hooguit drie alinea's. Wij identificeren ons met grafische kunst. Wij houden van de lucht van drukinkt, de tactiliteit van het papier, het aangename formaat, het nonpretentieuze, het betaalbare; wat ook de reden van onze fascinaties moge zijn.

Wat is het nut van de Maand van de Grafiek? Is het alleen om onze identiteit te bevestigen? Nee, wij hebben niks met De Graafschap, geef mij maar een mooie ets! Ja, het is leuk een onderdeel te zijn van een landelijke manifestatie waarin wij onze passie delen. Het is leuk om in het kielzog daarvan nieuwe liefhebbers wakker te kussen.

Of is het killer? Marketing? Dat kan geen kwaad, want de ongekende populariteit van de grafische kunsten de laatste twee decennia van de vorige eeuw, is alweer lang verleden tijd. En nu zijn wij een kleine niche binnen de beeldende kunst. Er zijn in Nederland geen trendsettende tentoonstellingmakers met veel aandacht voor de grafische kunst. Natuurlijk is dat afhankelijk van de definitie van grafische kunst. De fotografie heeft een indrukwekkend opkomst achter de rug. De tekenkunst, het broertje van de grafische kunst, beleeft ook krachtige ontwikkeling, maar de gedrukte kunst leidt een leven in de schaduw van de aandacht.

En dat is voor grafische kunstenaars niet goed. Kunst, grafische kunst, is ook gewoon een product dat verkocht moet worden. Economische wetten zijn meedogenloos. Dat wat wij niet (meer) willen, verdwijnt. Zelfs V&D verdween. Ik geloof dat de $3 \times 3 \times 3$ -formule geen opgeld

meer doet. Als een prent € 300 kostte, kostte een tekening van dezelfde omvang van dezelfde kunstenaar € 900 en een schilderij daar weer het drievoudige van. De prijs van tekening en prent zitten nu te dicht op elkaar. Daar profiteert de tekening van, maar de litho blijft te lang onverkocht in zijn zuurvrije doos.

Wat is dan het nut van de Maand van de Grafiek? Enthousiasme en koopmansgeest gaan hand in hand. Daar zijn Nederlanders van nature goed in.

Nieuwe aanwas

door Lia Stouten

José op ten Berg, *Damtjern*,
houtsnede, oplage: 5, 2016

Het werk van José op ten Berg (1962) gaat over reizen. Al vanaf het moment dat José de academie in Breda bezocht was ze gefascineerd door het thema landschappen en de sporen die mens en dier daarin achterlaten. Het liefst reist ze naar veraf gelegen continenten met extreme natuurverschijnselen. De overweldigende grootsheid van de natuur die ze waarnam op verre reizen naar Groenland, IJsland, Antarctica en Spitbergen zijn voor haar een onuitputtelijke inspiratiebron. Eenmaal thuis in de beslotenheid van het atelier, probeert José de indrukken die ze heeft opgedaan te vangen in een voorstelling. Licht, lucht en ijsvlaktes worden vertaald naar een nieuw beeld. Het gaat haar niet om een concrete voorstelling na te bootsen, het is meer een vertaling in verf en kleur, van ervaringen die ze tijdens de reis heeft opgedaan. Naast de landen die ze heeft bezocht zijn ook teksten van ontdekkingsreizigers, gedichten, vreemde plaatsnamen en landkaarten, een bron van inspiratie en dragen bij aan het ontstaan van haar werk. De grafische techniek die José het liefst hanteert is de houtsnede, daarnaast werkt ze met verf op doek en papier. De werkwijze van de door haar gebruikte technieken laten veel overeenkomsten zien; een monumentale uitstraling, grote kleurvlakken, ferme streken, enkele verticale lijnen en een helder kleurgebruik veelal in blauwen. Op dit moment is haar werk te bewonderen in Museum Belvédère te Heerenveen in combinatie met de permanente collectie van het museum. José op ten Berg woont en werkt in Den Bosch.

Maria Klerx, serie *Aurora*, zeefdruk,
40 x 20 cm

Onlangs was het werk van Maria Klerx (1950) uit Waalwijk te zien op een expositie in het Genootschap Kunstliefde in Utrecht. Maria studeerde fotografie en video aan de academie voor Beeldende Vorming in Tilburg. De invloed van fotografie is terug te vinden in haar werk. Bij het bekijken van haar werk in Kunstliefde, waar een aantal van haar zeefdrukken hingen, is dat goed te zien. Bijna fotografische verbeeldingen zag ik daar, van wolken en lichtverschijnselen in abstract vervloeiende kleurovergangen. Het landschap in de ruimste zin van het woord, is een onderwerp dat haar belangstelling heeft. Daarnaast bedenkt Maria concepten waarin de natuur een rol speelt in relatie tot de mens. Ze probeert daarin te ontdekken hoe verbindingen en processen ontstaan. In 2014 deed Maria mee aan een project Kunst en Bomen in Oisterwijk, waar honderd kunstenaars uit binnen- en buitenland aan meededen. Bomen als metafoor van leven en groei spelen een cruciale rol in Maria's onderzoeken. Voor dit project bedacht ze een concept voor scholieren op een basisschool. Op lapjes stof konden kinderen hun wensen weergeven, die als een soort van gebedsvlaggen in de boom kwamen te hangen. Voor Maria is het van belang dat participatie van de mens kan dienen als beeldend onderdeel in haar werk. De technieken die Maria gebruikt, bestaat naast fotografie en mixed media, uit de zeefdruk. Met name het procesmatige karakter van de techniek is een belangrijk onderdeel van haar beeldend werk geworden. Eén van haar zeefdrukken is geselecteerd voor de jaarlijkse grafiekkalender van het Grafisch Atelier Den Bosch.

SPECIALIST IN PAPIEREN, INKTEN
EN MATERIALEN VOOR HET MAKEN VAN GRAFIEK

PAPIER :

JS Swan, JS Viel-Hollande, JS Moulin de Couzi,
JS Reina, Laurier, Simili Japon, Hahnemühle,
Zerkall, en meer.

LITHOGRAFIE :

JS litho inkt, slijpmiddel, korn producten,
polyester film, offset platen, chemie, litho
polyester platen,
en meer.

ETSEN :

Gutenberg inks, Charbonnel inkt, Charbonnel
Aqua wash, Akua Intaglio, gereedschap,
platen, tarlatane, en meer.

FOTOPOLYMEER :

Platen, film : stellaprint, Imagon en Puretch,
asters, borstels, en meer.

LINO EN HOUT :

Linoleum, japans hout, soft cut, speedy carve,
gutsen, inkt, en meer.

JOOPSTOOP.COM - INFO@JOOPSTOOP.INFO

Spatel

Verrassing!

Een verrassing zie ik als een geheel onverwachte gebeurtenis. Ik hou van verrassingen. Sommige mensen kunnen hier absoluut niet mee omgaan en raken ontregeld, maar ik vind het fantastisch. Ik ga gewoon lekker mijn gangetje en opeens is alles anders dan ik had verwacht. De dag neemt een draai die ik niet had voorzien. Ik reageer heel direct en authentiek op wat er op mij af komt.

Het gebeurt niet vaak dat men écht onverwacht verrast wordt. Ik kraak mijn hersens om mij te herinneren wanneer dit mij voor het laatst overkwam ... te lang geleden. Ik herinner het mij niet. Jammer ...

Hoe moeilijk is het ook om een ander mens écht compleet te verrassen. Men verspreekt zich toch per ongeluk. Of de geheimzinnigheid en de wellicht toch daarmee gepaard gaande zenuwachtigheid van de verrasser, om de verrassing niet te verklappen, kan spelbreker zijn.

Buiten de vijf bekende zintuigen vermoeden sommigen dat er ook een nog zesde zintuig bestaat. Met het bestaan van een zesde zintuig kunnen waarnemingen worden verklaard die niet met de gewone zintuigen kunnen worden waargenomen. Dit speelt de verrassing ook vaak parten. Men vermoed toch dat er iets aan de hand is of dat er wat 'gaat gebeuren'.

Wat wel veelvuldig voorkomt is dat ik naar een event toega en mij laat verrassen. Ik zie dan wel wat er gebeurt. Wat ik krijg te zien. Meestal is het zo dat ik ongeveer wel weet wat er gaat gebeuren of dat ik verwachtingen heb over wat ik ga zien.

Zo was ik laatst op een springkussenfestival. Ik wist niet wat het precies inhield maar dat er springkussens aanwezig waren leek mij overduidelijk. Nu heb ik mij kostelijk vermaakt. Het was een tijdelijke springkussenspeeltuin voor volwassenen. Heerlijk. Het kind in mij ging los en kwam moe maar voldaan uit de speeltuin.

In de Maand van de Grafiek weet ik dat ik grafiek ga zien. En veel ook. Één hele maand! Het doel, de vorm en het object is dus scherp in beeld. Wat het oog gaat waarnemen, dat is een verrassing. Ik zie er naar uit en ga ervan genieten.

Groet u,

Spatel

colofon

Grafiekmagazine *raam*

Het Magazine verschijnt 4 x per jaar met een themanummer en is gratis voor leden van Grafiekplatform VOG. Een abonnement nemen kan natuurlijk ook: voor 4 themanummers betaalt u € 32,50 per jaar binnen NL | Losse nummers: € 10,- incl. verzenden. Abonnees ontvangen bij elk nummer een originele prent. Meer informatie over *raam* en de adverteermogelijkheden zie de website van het magazine: www.grafiekprojecten-vog.nl/raam

Abonnementenadministratie en advertenties

E-mail administratie@grafiekplatform-vog.nl

Redactie

Hoofdredactie Aad Hekker

Gastredacteuren Joyce Gabeler en Maria Kapteijns

E-mail redactie@grafiekplatform-vog.nl | Tel 020 62 66 730

RAAM 16#3 kwam tot stand in samenwerking met de **Werkgroep Maand van de Grafiek**

Art direction en vormgeving Floor Boissevain | Eijgen Stijl, Den Haag

Eindredactie vacature

Beeldredactie Corinne Ott

Vaste bijdragen van Lia Stouten | Spatel

De redactie behoudt zich het recht voor ingebrachte kopij te redigeren en/of in te korten dan wel niet te plaatsen. Artikelen verschenen in RAAM mogen NIET zonder uitdrukkelijke toestemming van de schrijver(s) worden overgenomen op welke wijze dan ook.

Aan dit nummer werkten verder mee:

Cisca Poldervaart | Corina de Feijter | Leonie van Santvoort

Inzenden kopij door Leden van Grafiekplatform VOG:

Thema *raam* 16#4: Hoge kunst van Boeddha

Kopij insturen uiterlijk 18 november 2016 naar redactie@grafiekplatform-vog.nl

Drukwerk

Drukkerij Mostert & van Onderen, Leiden